

УДК: 343.98:351.74:343.98-051

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-280-284><https://orcid.org/0009-0004-9893-422X>**Рендаренко Геннадій Вікторович,**

начальник відділу

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України, Київ<https://orcid.org/0009-0009-0468-0377>**Шарко Володимир Володимирович,**

головний судовий експерт

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України, Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ ТА ІНШИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація: в роботі розглядається нормативно-правове регулювання сфери спеціальних технічних засобів зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації) щодо їх назв та видів.

Ключові слова: спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, СТЗ, перелік СТЗ, критерії належності, ліцензійні умови.

Annotation: the paper discusses the normative and legal regulation of the sphere of special technical means of removing information from communication channels and other technical means of covert obtaining information about their names and types.

The article discusses the main legislative and regulatory legal acts related to technical regulation, control over illegal trafficking and forensic examinations of special technical means of covert obtaining information. The authors drew attention to the concept and terms of special technical means of covert receipt of information, which are specified in DSTU 9249:2023 "Special technical means for removing information from communication channels and other technical means of covert obtaining information. Basic terms, definitions of concepts and classification".

The main problematic issues are presented both in the conceptual apparatus of special technical means of covert receipt of information from communication channels and other technical means of covert receipt of information, and in the list of their types. The term "means" in the names of types of special technical means of covert receipt of information and possible negative consequences of its misinterpretation are considered, the option of solving this problem is described.

The authors provide a classification of special technical means of covert receipt of information by functional purpose, which is brought in line with innovations in legislative acts. In addition, the above classification takes into account the trends in the development of scientific and technological progress, information technologies and the spread of their scope, as well as generalized the results of expert practice, which indicate the loss of their relevance of certain types of special technical means of covert obtaining information in operational-search, counterintelligence and intelligence activities.

Key words: special technical means of covert receipt of information, STZ, list of STZ, criteria of ownership, license conditions.

Постановка проблеми. На думку авторів статті на сьогодні існує необхідність внесення змін у нормативно-правові акти, що регулюють сферу спеціальних технічних засобів зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗ), пов'язані з технічним регулюванням, контролем за їх незаконним обігом і проведенням судових експертиз. Тенденції розвитку науково-технічного прогресу, інформаційних технологій та поширення сфери їх застосування, а також узагальнені результати експертної практики вказують на те, що деякі види СТЗ втратили свою актуальність в оперативно-розшуковій, контррозвідувальній та розвідувальній діяльності, що в свою чергу потребує корекції переліку видів СТЗ.

Результати аналізу наукових публікацій. Дослідження проблемних питань нормативно-правового регулювання у сфері СТЗ відображені у таких наукових статтях, як «Особливості формування поняття «спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації»» Серьогіна В.С., Леонова Б.Д., Папа М.В. [1, с.126], «Визначення терміну спеціальні технічні засоби» Логінова І.В. [2, с.101], «Удосконалення законодавства щодо термінології у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» Свінцицького А.В., Степанова В.А., Леонова Б.Д. [3, с.56].

У зазначених публікаціях і наукових дослідженнях висвітлюються питання нормативно-правового забезпечення обігу СТЗ та не приділяється достатня увага результатам експертної практики дослідження СТЗ з урахуванням технічного і гуманітарного напрямку.

У науковій статті «Щодо класифікації спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» Ярошенка О.С. та Богінича І.О. [4, с.215-217] запропоновані класифікації СТЗ за рядом факторів, зокрема за функціональним призначенням технічних засобів, за рівнем складності застосування, за рівнем конспіративності застосування тощо. Проте зазначені пропозиції не мають нормативно-правового обґрунтування та не враховують, що частина технічних засобів галузевого призначення (медична галузь, експертна й криміналістична діяльності тощо) підпадуть під заборону використання.

Класифікація СТЗ, наведена в методичному посібнику «Методичне забезпечення експертних досліджень щодо віднесення технічних засобів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» Серьогіна В.С. та інших авторів [5, с.6] наближена до сучасних реалій, проте не враховує останні зміни у законодавстві, а також набутий експертний досвід.

Отже, метою цієї статті є аналіз нормативно-правових актів у сфері СТЗ, виявлення недоліків (протирічч) та актуалізація видів СТЗ.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія РФ проти України здійснюється всебічно, зокрема й отриманням розвідувальної інформації щодо наявності та місць дислокації техніки, особового складу, тактики дій на лінії бойового зіткнення, у тилу в державних органах влади, військових штабах тощо. Таку інформацію ворог може отримувати, зокрема і за допомогою СТЗ. Контроль з боку держави за незаконним обігом та розповсюдженням СТЗ потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання в цій сфері.

З іншого боку, держава має піклуватися про гарантії дотримання прав і свобод своїх громадян, забезпечуючи формування понятійного апарату СТЗ, що базується на системі взаємодоповнюючих визначень термінів, суттєвих показників і критеріїв, які дозволяють розпізнати СТЗ, визначити і відокремити їх від інших засобів негласного отримання інформації.

Нормативно-правове регулювання сфери СТЗ пов'язане з технічним регулюванням, контролем за незаконним обігом і проведенням судових експертиз. Основними нормативно-правовими актами в зазначеній сфері на сьогодні є: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закони України «Про судову експертизу», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про виконавче провадження», Указ

Президента України від 13.04.2001 № 256 «Про впорядкування виготовлення, придбання та застосування технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку», постанови Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 № 1450 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації», від 22.09.2016 № 669 (далі – постанова КМУ № 669), якою затверджені Ліцензійні умови провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – Ліцензійні умови), Критерії належності спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – Критерії належності) та Перелік спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – Перелік СТЗ).

Терміни та визначення у сфері СТЗ нормативно закріплені Ліцензійними умовами та Критеріями належності. Проте з моменту набрання чинності постановою КМУ № 669 у законодавстві відбулися зміни, які потребують урегулювання та внесення відповідних уточнень у понятійний апарат СТЗ.

На сьогодні чинним є ДСТУ 9249:2023 «Спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації. Основні терміни, визначення понять і класифікація» (далі – ДСТУ 9249:2023) [6], який містить оновлені терміни та їх визначення, що враховують законодавчі зміни, а також практику використання термінів та визначень в сфері СТЗ. Наведені в зазначеному національному стандарті визначення автори пропонують взяти за основу для внесення змін до вищезазначеної постанови.

Разом з тим, наведена в ДСТУ 9249:2023 [6] класифікація СТЗ переважно співпадає з Переліком СТЗ, який, на думку авторів, потребує перегляду. Так, відповідно до постанови КМУ № 669 є такі засоби:

- засоби для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, реччю або місцем;

- засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку;

- засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації;

- засоби для негласного проникнення або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;

- засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж;

- засоби для негласного зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Кожна назва з Переліку СТЗ починається зі слова «засоби», що по суті своїй означає «спеціальні технічні засоби». Разом з тим, під час визначення критеріїв належності СТЗ непоодинокими є ситуації, у яких засіб, що здатний здійснювати негласне отримання інформації, тобто придатний для негласного отримання інформації, але не призначений для його застосування у спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності, може визнаватись «засобом для негласного отримання інформації». Для прикладу: мобільний телефон у режимі аудіозапису (диктофону) є пристроєм, придатним для негласного отримання аудіоінформації (для негласного аудіоконтролю), але має ряд демаскуючих ознак, що не дозволяють його застосовувати у спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності, тобто не відноситься до СТЗ або ж «засіб для негласного отримання інформації», який має відповідні конструктивні особливості, функціональні можливості, технічні характеристики та придатний для негласного отримання зокрема аудіоінформації (для негласного аудіоконтролю),

відноситься до СТЗ. В обох прикладах пристрої є «засобами для негласного аудіоконтролю», але перший не відноситься до СТЗ, а другий відноситься. Виникає певна колізія, що в окремих випадках призводить до подвійного тлумачення. З метою уникнення таких «подвійних» тлумачень у кожній назві СТЗ, наведеній у Переліку СТЗ, пропонується замінити слова «засоби» на слова «спеціальні технічні засоби», як це вже реалізовано у ДСТУ 9249:2023 [6].

Стосовно «засобів для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку» з Переліку СТЗ слід зазначити, що підґрунтям формування назви даного виду СТЗ є стаття 268 Кримінального процесуального кодексу України «Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)». З урахуванням наведеного, пропонується змінити назву даного виду СТЗ на «Спеціальні технічні засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)».

Поряд із зазначеними вище технічними засобами, вид СТЗ «засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації» за своєю суттю має включати три підвиди засобів обстеження: кореспонденції, предметів і матеріальних носіїв інформації. Серед них є засоби для негласного обстеження поштової кореспонденції, які, зазвичай, включають у себе набір інструментів, зокрема стіл, праску, скальпелі, фотоапарат, розприскувачі тощо, які є доступними пересічним громадянам. Щодо засобів для негласного обстеження предметів автори вбачають, що до СТЗ можуть бути віднесені рентгенівське та ультразвукове обладнання, що використовується у медичній, будівельній сферах, пристрої при ліквідації з надзвичайних ситуацій, під час розмінування звільнених від окупації територій тощо. Щодо засобів для негласного обстеження матеріальних носіїв інформації, то за своїм функціональним призначенням під заборону використання може потрапити криміналістична техніка, зокрема дуплікатори та блокатори носіїв інформації, портативні пристрої зчитування інформації з телефонів (наприклад, UFED Celibrite), що використовується в службовій діяльності слідчими, оперативними, судово-експертними підрозділами, а також в комерційній діяльності (наприклад, під час відновлення інформації з пошкоджених мобільних пристроїв тощо). Тобто, усі три підвиди засобів, які зазначені в даному виді СТЗ, на сьогодні втратили актуальність як СТЗ через їх поширеність у повсякденному житті та використання у багатьох службових і професійних сферах. Тому авторами пропонується з Переліку СТЗ прибрати вид «засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації».

Засоби для негласного проникнення або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи поділяються на дві окремі групи засобів: засоби проникнення та засоби обстеження. Фахівці в галузі СТЗ підіймають окремі питання стосовно засобів для обстеження, до яких можуть відноситися технічні засоби для безшумного свердління стін будівельних споруд. Як і кожний вид СТЗ, ці засоби повинні мати дві критеріальні ознаки: придатність для негласного отримання інформації та призначеність для застосування у скритий спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності. Є дискусійним питання щодо наявності однієї з ознак для таких засобів, які за своїм функціональним призначенням не здійснюють негласного отримання інформації, а лише створюють умови для подальшого використання засобів негласного аудіо-, відеоконтролю. З урахуванням зазначеного, авторами вбачається за логічне викреслити другу групу даного виду СТЗ та здійснити заміну назви на «Спеціальні технічні засоби для негласного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи».

Також, один із видів, наведений в Переліку СТЗ, а саме «засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж», потребує приведення у відповідність до чинного законодавства. Так, Законом України «Про електронні комунікації» термін

«телекомунікаційна мережа» замінено на «електронна комунікаційна мережа», у зв'язку з чим змінилась і стаття 263 Кримінального процесуального кодексу України «Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж», яка є підґрунтям вищенаведеного виду СТЗ. З урахуванням зазначеного, є необхідність змінити назву «Засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж» на «Спеціальні технічні засоби для негласного зняття інформації з електронних комунікаційних мереж».

Висновки. Проведений аналіз нормативно-правових актів, що регулюють сферу СТЗ щодо їх технічного регулювання, контролю за незаконним обігом і проведення судових експертиз, втрата своєї актуальності у оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності окремих видів СТЗ та висловлені вище аргументи можуть слугувати підґрунтям для відповідних змін:

у Переліку СТЗ пропонується замінити слова «засоби» на слова «спеціальні технічні засоби»;

назву виду СТЗ «засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку» змінити на вид СТЗ «Спеціальні технічні засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)»;

з Переліку СТЗ прибрати вид «засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації»;

назву виду СТЗ «Засоби для негласного проникнення або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» замінити на «Спеціальні технічні засоби для негласного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи»;

назву виду СТЗ «засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж» замінити на «Спеціальні технічні засоби для негласного зняття інформації з електронних комунікаційних мереж».

ЛІТЕРАТУРА

1. Серьогін В.С., Леонов Б.Д., Пап М.В. Особливості формування поняття «спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації». Збірник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України. 2021. Вип. № 1. С. 124-133.
2. Логінов І.В. Визначення терміну “спеціально технічні засоби”: матер. міжвід. наук.-практ. конф. Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах. м. Київ, 19 травня 2011 р. Київ: Наук. вид. відділ Нац. акад. СБУ, 2011. С. 98-103.
3. Свінцицький А.В., Степанов В.А., Леонов Б.Д. Удосконалення законодавства щодо термінології у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації. Журнал «Інформація і право» Державної наукової установи «Інституту інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» № 3(34)/2020. С. 55-61.
4. Ярошенко О.С., Богініч І.О. Щодо класифікації спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. С. 211-218.
5. Методичне забезпечення експертних досліджень щодо віднесення технічних засобів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації: метод. посіб. / В.С. Серьогін та ін.; за ред. Б.Д. Леонова. Київ: ІСТЕ СБУ. 2021- 63 с.
6. ДСТУ 9249:2023 «Спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації. Основні терміни, визначення понять і класифікація». <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0220774-23>.